

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM TARİHİ¹

Mustafa Ergün*

I- Giriş

İnsanın eğitime muhtaç ve eğitilebilir bir canlı olmasından dolayı, eğitim insanlık tarihi kadar eski bir faaliyet alanıdır. İnsan türünün yaşayabilmesi eğitime bağlıdır. Eğitim olgusunun tarihte nasıl bir seyir izlediği üzerine yapılan araştırmalar 19 ve 20. yüzyılda artmış ve meslek grupları ve periyodikleri ile faaliyetlerine devam etmiştir.

Eğitim tarihi bir toplumun, bir ülkenin, bir kişi veya kurumun geçmişte kalmış ama gelecek kuşaklar için değerli olabilecek fikir, organizasyon ve uygulamalarıdır. Tarih, insanlığın ve insan topluluklarının ortak bilincidir. Nasıl fert insan geçmişini hatırlamayınca şimdiki zamanı bilinçli olarak değerlendiremiyor ve geleceği sağlıklı planlayamıyorsa; tarih bilincinden yoksun bir insanlık ve insan topluluğu da aynı vaziyette bulunuyor demektir. Bu nedenle her toplumun kendi eğitim faaliyetleri geçmişini ve tecrübelerini doğru olarak bilmesiyle bunlardan yararlanarak günümüzü daha sağlıklı değerlendirmesi ve geleceğe yönelik sağlam planlar yapması mümkün olabilecektir.

Tarihte eğitim birçok faaliyet içine yayıldığı için “eğitim tarihi”nin sınırlarını çizmek her zaman tartışmalıdır. Dolayısıyla eğitimbilimciler, tarihçiler, iktisatçılar, ilahiyatçılar, edebiyatçılar vs. konuyu değişik açılardan ele alarak incelemektedirler.

II- Cumhuriyet öncesi dönem

Türkiye’de eğitim tarihi çalışmaları Cumhuriyet öncesi dönemde yapıldığı gibi, Cumhuriyet döneminde de daha sistemleşerek ve gelişerek devam etmiştir. Osmanlı dönemini bize en kapsamlı biçimde anlatan ve hacim olarak büyüklüğünü hâlâ koruyan Osman Ergin’in İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri -dolayısıyla- *Türkiye Maarif Tarihi* (İstanbul, 1977) adlı beş ciltlik eseri, uzun süre Türkiye’de eğitim tarihi denince ilk akla gelen eser idi. Sistemsiz olmasına karşın birçok önemli bilginin bulunduğu bu eser, uzun yıllar eğitim tarihi alanında bilimsel çalışma yapmak isteyenlerin ilk başvuru kaynaklarından biri olmuştur.

¹ Bu çalışma daha önce *Türkiyede Eğitim Bilimleri: Bir Eğitim Bilançosu Denemesi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006) adlı kitapta yayınlanan “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Eğitim Tarihi” (s. 55-81) adlı çalışmamın gözden geçirilmiş ve nisbeten genişletilmiş halinden oluşmaktadır.

Osmanlılar zamanında Mehmet Esat'ın *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye* (İstanbul, 1310) ve *Mir'at-ı Mühendishane-i Berrî-i Hümayun* (İstanbul, 1312) adlı eserleri, Mahmut Cevat'ın *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1338/1922)², Rıza Tahsin [Gençer]'in *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye* (İstanbul, 1912),³ Musa Kâzım'ın *Hükemâ-i Cihan ve Talim ve Terbiye Tarihi* (İstanbul, 1327), Adil Bey'in *Muhtasar Tarih-i Terbiye-i Etfal* (İstanbul, 1336), A. Süheyl Ünver'in *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı* (İstanbul, 1946), M. Satı Bey'in, "Meşrutiyetten Sonra Maarif Tarihi" (*Muallim*, 1333, sy. 9, s. 654-665) gibi çalışmaları, eğitim tarihi alanında yapılmış önemli çalışmalar arasında sayılabilir. Gene Osmanlı dönemine ait özgün çalışmalar ve değerlendirmeler yapmış olan "Muallim" Cevdet [İnançalp]'in (1883-1935) Osmanlı dönemine ait çeşitli yerlerde yayınladığı makaleleri *Mektep ve Medrese* (İstanbul, 1978) adı altında toplanmıştır.

III- Cumhuriyet dönemi

Cumhuriyet dönemindeki çalışmaları, aslında birçok farklı şekilde sınıflandırmak mümkündür. Ancak yapılacak her sınıflandırma meseleye farklı bakış açıları getirecektir. O nedenle, bir eğitim bilimci ve bir eğitim tarihçisi olarak bu alanı şu başlıklar altında incelemek daha doğru olacaktır diye düşünüyorum:

A. Ders kitapları

"Eğitim tarihi" bir ders olarak Öğretmen Okullarında 1924-1953 arasında sürekli okutulmuştur. Buralarda okutulmak üzere ders kitabı yazan iki değerli eğitimcimiz vardır: Nafi Atuf Kansu ve Halil Fikret Kanad. Nafi Atuf'un ilk kitabı *Fenn-i Terbiye Tarihi* adıyla 1918'de basılmış, bu kitap daha sonraları *Pedagoji Tarihi* adıyla çeşitli defalar yayınlanmıştır. Burada 20. yüzyıl başlarına kadar yaşamış önemli eğitimcilerin hayatları ve fikirleri özetlenmiştir. Halil Fikret Bey'in *Terbiye ve Tedris Tarihi* adlı iki ciltlik eseri ilk kez 1926'da Bakü'de basılmış, 1930'dan sonra Türkiye baskıları çıkmaya başlamıştır. Daha sonra 1937 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmenlik yaparken *Pedagoji Tarihi* adlı iki ciltlik bir eser olarak basılmıştır. Bu kitabın birinci cildinde 19. yüzyıl sonuna kadar yaşamış dünya

* Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

² Kitabın yeni harflerle yayını: Ergün, M., T. Duman, S. Arıbaş ve H. H. Dilaver (haz.), İstanbul: MEB Yay., 2002; Taceddin Kayaoğlu (haz.), Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002.

³ Kitabın yeni harflerle yayını Aykut Kazancıgil tarafından *Tip Fakültesi Tarihçesi* adıyla yayımlandı (Çağrı Yay., 1991).

eğitimcileri, ikinci ciltte de 20. yüzyılda yaşamış ve yaşayan dünya eğitimcileri, hayat ve fikirleriyle geniş olarak anlatılmıştır. Halil Fikret'in kitabı, daha ziyade kendisinin de öğretmenlik yaptığı Gazi Eğitim Enstitüsü'nde okutulmuştur.

1950'li yıllardan sonra -Amerikan etkisi ile olsa gerek- öğretmen okulu programlarından eğitim tarihi dersi çıkartılmıştır. Daha sonra lisans düzeyinde bir ders ve araştırma alanı olarak Fakültelerde yer alan eğitim tarihi -gene Amerikan etkisiyle hazırlanan- Eğitim Fakültelerinin 1997 lisans programlarından da çıkartılmış, ancak 2006 program düzenlemeleri sırasında seçmeli ders olarak okutulması önerilmiştir. Türk Eğitim Tarihi dersinin öğretmen yetiştirme programlarında yer alması, bu alandaki akademik personel yetiştirmeyi ve bilimsel araştırmaları doğrudan etkilemektedir.

Ders kitabı olarak daha sonra üniversite seviyesinde verilen eğitim tarihi derslerine ait kitaplar görüyoruz. Bunların içinde Hıfzırrahman Raşit Öymen'in *Doğulu ve Batılı Yönleriyle Eğitim Tarihi*, Hasan Ali Koçer'in *Eğitim Tarihi I - İlk Çağ* (Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay., 1971), Kemal Aytaç'ın *Avrupa Eğitim Tarihi* (Ankara: DTCF Yay., 1980) adlı eserleri Avrupa temelli dünya eğitim tarihi üzerine yazılmış kitaplardır. Aytaç'ın kitabı çıkınca bu alandaki çalışmalar tam olgunluğa ulaşmış olduğundan, yeni bir dünya eğitim tarihi kitabı yazılmamıştır. Aytaç'ın *Çağdaş Eğitim Akımları* kitabı da, Avrupa eğitim tarihini tamamlayan güzel ve veciz bir çalışma olarak, hâlâ eğitim teorileri alanında en doyurucu bilgileri vermeye devam etmektedir. Bunun yanısıra Cavit Binbaşıoğlu'nun *Eğitim Düşüncesi Tarihi* (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1982) de Avrupa merkezli bir eğitim tarihi sayılabilir. İstanbul Üniversitesi'nden Refia Şemin [Uğurel]'in, *Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz: Tarihimiz Boyunca Eğitim ve Öğretimimize Bir Bakış*. (İstanbul: Edebiyat Fakültesi M., 1973) adlı eseri üniversitede verilen derslere dayanan önemli bir diğer eserdir.

Türk eğitim tarihi alanında üniversite düzeyinde en yaygın olarak okutulan kitap, Yahya Akyüz'ün "başlangıçtan" baskı tarihine kadar getirip sürekli "güncelleştirdiği" *Türk Eğitim Tarihi* adlı kitabıdır (son baskısı: Ankara: Pegem Yay., 2008). Soru-cevap tarzında yazım metodu ile bütün eğitim tarihimizi kapsayan bu değerli çalışma Türkiye'nin bütün yüksek öğretim kurumlarında temel başvuru kitabı olarak hâlâ kullanılmaktadır. Bunun dışında küçük baskılarla birkaç tane daha Türk eğitim tarihi üzerinde kitap yayınlanmışsa da, bunlar ders kitabı olarak yaygın bir kullanım alanı bulamamıştır.⁴

⁴ Bunlar arasında sayılabilecekler: Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Niğde, 1997; bir ders kitabı olmamakla beraber 1299'dan günümüze kadar olan önemli eğitim olaylarını kronoloji olarak sunan Erdal Ceyhan'ın *Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi* (Edirne, 2004).

Öte yandan İlahiyat Fakültelerinde okutulmak üzere Hıfzırrahman Raşit Öymen ve Mehmet Dağ'ın hazırladıkları *İslâm Eğitim Tarihi* (Ankara: MEB Yay., 1974) ve Ziya Kazıcı'nın *Anahatlarıyla İslâm Eğitim Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay., 1995) adlı eserleri de ders kitapları arasında sayılabilir.⁵

B. Özgün Çalışmalar

Bu alanda yapılan özgün çalışmaları sınıflandırmak oldukça zordur. Osmanlı'nın son döneminin örgütçü öğretmenlerinden olan, *Say ve Tettebbu* adlı bir meslekî dergi çıkaran, Kurtuluş Savaşında aktif rol oynamış ve daha sonra da CHP Genel Sekreteri olarak ülkeye önemli politik hizmetler yapmış olan Nafi Atuf Kansu'nun *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme* adlı iki ciltlik eseri (İstanbul, 1930, 1932) Cumhuriyet döneminde bu alandaki ilk kapsamlı çalışmalardandır.

Cumhuriyet döneminin önemli eğitimcilerinden Hıfzırrahman Raşit Öymen'in hem Batı hem de Türk eğitim sisteminin yakın geçmişi ve İslâm eğitim tarihi üzerine makale ve kitapları bulunmaktadır. Öymen Hoca, uzun süre yayın hayatında tuttuğu *Dünyada ve Türkiye'de Eğitim Hareketleri* adlı dergide de eğitim tarihi üzerine birçok incelemesini yayınlamıştır. Cumhuriyet dönemi eğitimine geçiş, Cumhuriyet döneminde Türk eğitim sisteminin geçirdiği evreler, yeni Türk eğitim sisteminin kurulmasında Atatürk'ün etkileri, özellikle Köy Enstitülerinin kuruluşu ve felsefesi, Halkevleri gibi kurumlar üzerine yaptığı çalışmalar orijinal ve çok değerlidir.⁶

⁵ Türkiye dışındaki Türk ülkelerinin eğitim tarihleri ile ilgili olarak da birçok çalışma yayınlanmıştır. Bunların en çoğu Kırım-Kazan ve Türkistan'daki "usul-i cedid" hareketi ile ilgili olanlardır. Mesela, Çengiz Çağla'nın "The Jadid Movement and Nation-Building in Azerbaidjan" adlı doktora tezi (2000), Abdurrauf Fitrat'ın *Buhara'da Ceditçilik Eğitim Reformu. Münazara ve Hint Seyyahının Kıssası* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2000), Mehmet Saray'ın *Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1851-1914)* (Ankara: TKAE Yay., 1987) bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca Hüseyin Memişoğlu'nun *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2002), H. Behçet'in *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi* (Lefkoşa, 1969) gibi eserler de bunlara örnek olarak verilebilir.

⁶ "Atatürk'ün Türk Eğitimini Etkileyen Görüşleri", *Eğitim Hareketleri*, 1975, sy. 1-8, s. 244-253; "Bir Tenkidin Bilançosu [Köy Enstitüleri Üzerine]", *Eğitim Hareketleri*, 1980, sy. 80-82, s. 286; "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Geçirdiği Aşamalar", *Eğitim Hareketleri*, 1978, sy. 14-17, s. 274-275; 1978, sy. 1-3, s. 280-281; "Cumhuriyet Eğitiminin Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Belleten*, 1988, sy. 204, s. 1013-1088; "Cumhuriyet'in İlk Devrimci Millî Eğitim Bakanı İsmail Safa Özler", *Eğitim Hareketleri*, 1973, sy. 1-6, s. 220-221; "Hâlâ Bilinmeyen Köy Enstitüleri", *Eğitim Hareketleri*, 1971, sy. 29-31, s. 192-193; "Köy Enstitüleri Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi", *Eğitim Hareketleri*, 1978, sy. 27-32, s. 278-279; "Köy Enstitülerine Nasıl Gelindi?", *Eğitim Hareketleri*, 1956, sy.17, s.24-25;1956. sy.18-19, s.29-30; "Köy Enstitülerinin İlk Kuruluş Anıları", *Eğitim Hareketleri*, 1978, sy. 27-32, s. 280-281; *Köy Enstitülerinin Kuruluşunun Tarihi ve Problemleri*, [y.y.], 1980; "Sultanilerden Liseye Geçişin Manası", *Pedagoji Cemiyeti Dergisi*, 1967, sy. 11, s. 717-720; "Türkiye Cumhuriyetinde İlköğretim (1926-1968 arası programlar)", *Eğitim Hareketleri*, 1972, sy. 1-6, s. 216-217; 1972, sy. 1-4, s. 218-219.

Faik Reşit Unat, Cumhuriyet döneminde Osmanlı tarihi üzerinde çalışan araştırmacılardan. Türk eğitim tarihi üzerine de özgün makaleleri bulunmaktadır. Millî Eğitim bakanlığı bürokratu olarak çalışırken *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış* (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1964) adlı değerli bir çalışma da yayınlamıştır.

Nevzad Ayasbeyoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi - Kuruluşlar ve Tarihçeler* (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1948) adlı önemli bir eğitim tarihi kitabının yanı sıra, gene aynı alanda bazı değerli makaleler de yayınlamıştır.⁷ Millî Eğitim Bakanlarımızdan Hasan Âli Yücel'in *Türkiye'de Orta Öğretim* (İstanbul, 1938; Ankara: Kültür Bak. Yay. 1994) adlı eseri de ortaöğretim alanında mükemmel bir eğitim tarihi çalışması olarak görülebilir. Necdet Sakaoğlu'nun *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi* adlı eseri (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2003) belgesel yönü ağır basmasına rağmen konumuz açısından değerli bir kitaptır. Cavit Binbaşoğlu, eğitim tarihi alanında bilgi ve tecrübelerini içeren birçok makalenin yanı sıra, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi* (Ankara: Tekışık Yay., 1999) adıyla eğitim bilimlerinin özel bir tarihini de yazmıştır.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun olduktan sonra doktorasını Almanya'da yapan Kemal Aytaç, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Pedagoji Kürsüsünü kurdu ve buraya aldığı asistanları özellikle eğitim tarihi alanında çalışmaya yöneltti. Onun gerek Ankara'da gerekse taşra üniversitelerinde yetiştirdiği öğrenciler, daha sonra Türk eğitim tarihi alanında değerli çalışmalar yaptılar. Aytaç, eğitim tarihinin Avrupa boyutunu felsefi derinliği ile veren ve aynı zamanda "çağdaş" eğitim akımlarıyla tarihî zemini birbirine bağlayan çalışmalar da yaptı. Bunları *Avrupa Eğitim Tarihi, Çağdaş Eğitim Akımları, Politeknik Eğitim Reformları (Teori ve Uygulamaları)* ve *Okul Sistemlerinin Demokratlaştırılması* adlarıyla yayınladı. Aytaç'ın Türk eğitim tarihi üzerine yaptığı çalışmalardan bazıları şunlardır: "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi*, Ankara, 1983; *Atatürkçülük II. Kitap (Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler)*, İstanbul: M. Eğitim Basımevi, 2001 s. 103-113; "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara, 1987, s. 111-123; *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1984, sy. 1-2, s. 237-248; "İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri", *DTCF Araştırma Dergisi*, 1977, sy. 2, s. 165-174; *Gazi M. Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., 1984.

⁷ Aynı araştırmacının *İslâmiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim İle İlgili Ayetlerinin Tahlili* (İstanbul: MEB Yay., 1968) adlı eseri de bir eğitim tarihi çalışması olarak zikredilmelidir.

Hasan Ali Koçer, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin ilk eğitim tarihi öğretim elemanı idi. *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)* (Ankara: Uzman Yayınları, 1987) ve *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)* (Ankara, 1967) adlı özgün çalışmalarıyla tanınan Koçer, bu alanda birçok kişinin yetişmesinde de rol oynadı. Koçer'in eğitim tarihi alanındaki diğer çalışmalarından bazıları ise şunlardır: "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1973, sy. 1-4, s. 1-19; *Eğitim Tarihi I - İlk Çağ*, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay., 1971; "İlkokul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983, s. 569-593; "Türk Eğitim Tarihimizde Atatürk'ün Yeri", *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu (9-10 Nisan 1981)*, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay., 1981, s. 59-67; *Türk Sosyologları*, Ankara, 1975; "Türkiye'de İlkokul Öğretmeninin Yetiştirilmesi (1923-1980)", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 510-595; "Türkiye'de Kadın Eğitimi", *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1972, sy. 1-2, s. 81-124; "Türkiye'de Köy Eğitim ve Öğretimi", *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1974, sy. 1-4, s. 89-129.

Yahya Akyüz, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Fransa'da Nancy Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. Akyüz'ün *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)* (Ankara, 1978) adlı özgün çalışmasının arkasından, her baskıda birçok noktalarını titizlikle güncelleştirdiği *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2008'e)* (Ankara: Pegem Yay., 2008) adlı eseri yayınlanmaya başladı. Yahya Akyüz, özellikle 19. yüzyıl Türk eğitim tarihi üzerinde, çoğu belgelere dayalı birçok değerli ve özgün çalışma yayınladı. Yahya Akyüz, Türk eğitim tarihi alanında bugüne kadar yetiştirdiği yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile de, bu alana en büyük hizmeti geçmiş hocaların başında gelmektedir. Akyüz'ün makale formatındaki yayınlarından bazılarını (yayın tarihine göre) şöyle sıralamak mümkündür: "Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1970, sy. 1-4, s. 109-119; "Abdülhamit Devrinde Protestan Okulları İle İlgili Orijinal İki Belge", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1970, sy. 1-4, s. 121-130; "Okula Gazete Sokan Öğretmen Ali Suavî ve Günümüz Eğitimindeki Benzer Girişimler", *Bellekten*, 1978, sy. 167, s. 437-444; "III. Selim Döneminde Bursa Medreselerinde Disiplin Islahatına İlişkin Bir Belge", *Bellekten*, 1979, sy. 172, s. 761-765; "Maarif Nazırı Haşim Paşa İle İlgili Orijinal Bir Belge ve Bazı Eğitimsel Görüşler, Sorunlar", *Bellekten*, 1981, sy. 179, s. 205-213; "Atatürk'ü Yetiştiren Öğretmenlerden Birkaçı", *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu*, Ankara, 1981, s. 109-122; "Galatasaray

Lisesinin İslahına İlişkin Ali Suavî'nin Girişimlerini Gösteren Bir Belge”, *Bellekten*, 1982, sy. 181, s. 121-131; “Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 89-103; “İstanbul Sıbyan Mekteplerinin 1809’daki Durumuna İlişkin Bir Belge”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1983, sy. 2, s. 1-10; “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1987, sy. 10, s. 71-90; “İlk Türk Matbaası ve Türk Eğitim Tarihimizdeki Yeri”, *Millî Eğitim Dergisi*, 1988, sy. 76, s. 3-22; “Darümuallimînin İlk Nizamnamesi (1851), Önemi ve Ahmet Cevdet Paşa”, *Millî Eğitim*, 1990, sy. 95, s. 3-20; “Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Nitelik Arayışına İki Örnek”, *Eğitimde Nitelik Geliştirme*, İstanbul, 1991, s. 222-227; “Cevdet Paşa’nın Özel Öğretim ve Tanzimat Eğitimine İlişkin Bir Lâyihası”, *OTAM*, 1992, sy. 3, s. 85-114; “Türk Eğitim Tarihinde Öğretimde Ezbercilik ve Kaynakları”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1994, s. 2257-2275; “Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”, *Millî Eğitim*, 1996, sy. 132, s. 7-13; “Öğretmen Okulu Dışından İlk Kez Öğretmen Atanmasına İlişkin Orijinal Belgeler (1860-1861) ve Tarihî Gelişim”, *Millî Eğitim*, 1998, sy. 137, s. 6-16; “17. Yüzyıldan Günümüze Türk Eğitiminde Başlıca Düzenleme ve Geliştirme Çabaları”, *Millî Eğitim*, 1999, sy. 144, s. 14-24; “Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı”, *Millî Eğitim*, 1999, sy. 143, s. 12-32; “Öğretmenlik Mesleği ve Osmanlı’da Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi”, *Tarih ve Toplum*, 2000, sy. 195, s. 31-43; “Resimli İlk Türkçe Alfabe ve Okuma Kitabımız ve Türk Eğitim Tarihindeki Önemi”, *I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*, Ankara, 2000, s. 25-39; “İlk Çağdaş Eğitim Bilimcimiz Vizeli Selim Sabit Efendi”, *Tarih ve Toplum*, 2000, sy. 201, s. 15-21; “Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Öğretmenler ve Okul Yöneticiliği”, *2000 Yılında Türk Millî Eğitim Örgütü ve Yönetimi* (Eğitimde Yansımalar VI), Ankara, 11-13 Ocak 2001, s. 250-268; “Başlangıçtan Günümüze Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları ve Eğitim Bilimleri”, *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Bilimleri Paneli*, Ankara, 2001, s. 11-17; “Eğitimde Çağdaşlaşmaya Katkısı Açısından Selim Sabit Efendi ve Öğretmenlere Kılavuz Başlıklı Eseri”, *Uluslararası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, 28 Nisan 2000*, İstanbul, 2002, s. 3-17; “Türk Eğitim Tarihi Açısından Öğretim Birliği Yasasının Önemi”, *78. Yılında Öğretim Birliği ve Yurt Dışında Öğrenim Gören Türk Öğrencileri* (Sempozyum), Ankara, 2002, s. 33-40; “Cumhuriyete Gelineye Kadar İlköğretimin Tarihçesine Bir Bakış”, *Türkiye’de İlköğretim (Dünü, Bugünü, Yarını)*, İstanbul, 2003, s. 5-21.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde çalışmış olan Saffet Bilhan, genellikle Orta Asya Türk devletlerinin eğitim tarihlerini felsefî ve sosyolojik boyutlarıyla inceledi.

“Orta Asya Türk Devletlerinde Eğitim Bilim ve Sanat Hareketleri” adlı doçentlik tezi daha sonra *Orta Asya Bilgin Türk Hükümdarlar Devletinde Eğitim-Bilim-Sanat* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1988) adıyla yayınlandı. Bilhan’ın Asya eğitim felsefesi hakkında dikkate değer değerlendirmeleri vardır. Yayınlarından bazıları: “900 Yıllık Bir Türk Öğretim Kurumu. Buğra Han Tamgaç Medresesi”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 2, s. 117-124; “Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1984, sy. 1-2, s. 303-340; 1988, sy. 1-2, s. 271-282; “Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım - İslamiyet Öncesi Türkler”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1990, sy. 1, s. 43-70; 1984, sy. 2, s. 77-112; “Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım, Mezopotamya ve Sümerler”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1985, sy. 1-2, s. 303-339; “Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım - Hindistan Felsefesi ve Eğitimi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1985, sy. 1, s. 1-34; “Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım - İran Eğitim Felsefesi”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1988, sy. 1-2, s. 271-281; “Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1989, sy. 1, s. 43-70; “Atatürk’ün Eğitim Felsefesi”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1984, sy. 52, s. 4-18; *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı*, (Ankara, 18-20.11.1981), Ankara, 1983, s. 51-57; “Fransa’da 1789 Öncesi Eğitim”, *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1978, sy. 1-2, s. 143-164; 1980, sy. 1-2, s. 271-289; “Timurlularda Bilim Politikası”, *Eğitim ve Bilim*, 1983, sy. 46, s. 18-23.

Mustafa Ergün, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde eğitim tarihi çalışmaya başladı. “Fatih Dönemine Kadar Medreseler” adlı tezi ile master, *İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)* (Ankara: Ocak Yay., 1996, <http://www.egitim.aku.edu.tr/mesrutiyet.pdf>) adlı çalışması ile doktora derecesi aldı. *Atatürk Devri Türk Eğitimi* (Ankara: D.T.C. Fakültesi Yay., 1982, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ata1.htm>) de onun özgün çalışmalarındandır. Ergün’ün ayrıca *İnsan ve Eğitimi - Mevlâna Üzerine Bir Deneme* (Ankara: Ocak Yay., 1993, <http://www.egitim.aku.edu.tr/Mevlana.pdf>) ve *Yunus Emre’de Tasavvuf ve Eğitim*, Ankara, 1997, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/yunusemre1.htm>) adlı çalışmaları da özgün çalışmalardır. Araştırmacının eğitim tarihi alanındaki diğer çalışmalarından bazıları şunlardır: “20. Yüzyıl Başlarında Türk Millî Eğitiminin Amaçları Tartışması”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1986, sy. 20, s. 63-67, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun9.htm>); “Avrupa’nın Bütünleştirilmesi Yolunda Eğitim Çalışmaları I-II”, *Eğitim Hareketleri*, 1976, sy. 8-11, s. 248-249; 1976, sy. 11-13, s. 252-253; “Ayşe Sıdıka Hanım ve Usul-ü Talim ve Terbiye Dersleri Adlı Eseri”,

Eğitim Hareketleri, 1978, sy. 19-23, s. 280-281; “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, Tebliğler (12-15 Nisan 1999)*, İstanbul: IRCICA Yay., 2001., s. 89-102, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun1.htm>); “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman Eğitim İlişkileri”, *OTAM*, 1992, sy. 3, s. 209-210; “Cumhuriyet Eğitiminin Genel Değerlendirmesi”, *Yeni Türkiye* (Cumhuriyet Özel Sayısı), 1998, sy. 23-24, s. 2073-2077, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun4.htm>); “Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi I - (Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları)”, *A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1996, sy. 1, s. 7-37, <http://www.egitim.aku.edu.tr/moders.htm>; “Die Deutsche-Türkischen Erziehungsbeziehungen Während des Ersten Weltkrieges”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 1992, sy. 3, s. 193-210, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/alman.htm>); “Emrullah Efendi - Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları”, *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 1-2, s. 7-36, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/EmrullahEfendi.pdf>); “Hasan-Ali Yücel'in Eğitim ve Kültür Politikası”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1998, sy. 1, s. 25-37, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun2.htm>); “II. Meşrutiyet Devrinde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları”, *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 1-2, s. 59-89; “İnsan Şahsiyetinin Oluşmasında Örnek Tiplerin Önemi ve Battal Gazi Tipi”, *Millî Kültür*, 1987, sy. 58, s. 54-59, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun10.htm>); “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, *Yeni Türkiye*, 2000, sy. 32, s. 735-753, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm>); “Örgün Eğitimin Kurulmasında Medreselerin Rolü” *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri (Ankara, 23-25.4.1981)*, Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1982, s. 54-58; “Sâti Bey - Hayatı ve Türk Eğitimine Hizmetleri”, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1987, sy. 1, s. 4-19, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/sati1.pdf>); “Türk Eğitim Sisteminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1990, sy. 17, s. 453-457; “Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Çalışmalarının Gelişmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1987, sy. 2, s. 10-18; “19. Yüzyılda Osmanlı Askeri Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları (T. Duman ile birlikte)”, *Yeni Türkiye*, 1996, sy. 7, s. 494-511.

Ülker Akkutay, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yetişenlerdendir. *Enderun Mektebi* (Ankara: Gazi Üniversitesi Yay. 1984) adlı doktora tezi ile sahaya giren Akkutay, *Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları -Atatürk Dönemi-* (Ankara: Avni Akyol Ümit Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., 1996) adlı çalışması ile de Cumhuriyet devri eğitiminde

önemli rol oynayan yabancı uzmanları değerlendirdi. Akkutay'ın eğitim tarihi alanındaki diğer önemli çalışmaları şunlardır: “Atatürk'ün Eğitim Görüşü”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 2, s. 1-17; “Cumhuriyet Döneminde Eğitimin Gelişmesine Genel Bir Bakış”, *Eğitim*, 1993, sy. 6, s. 71-75; “Cumhuriyet Döneminde İzlenen Eğitim Politikaları: Gelişmeler, Sorunlar, Öneriler”, *2000 Yılında Türk Millî Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu, 11-13 Ocak 2001*, Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı Yay., 2001, s. 45-50; “Eğitim Kuruluşlarının Teşkilinde Atatürk'ün Rolü”, *G.Ü. İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Ankara, 1989, s. 93-99; “Mümtaz Turhan'ın Kültür ve Maarif Anlayışı”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 2, s. 17-52; “Osmanlı Devletinin Son ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Türk Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış”, *Mustafa Necati Sempozyumu, 9-11 Mayıs 1991*, Ankara: Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yay., 1991, s. 95-100; “Osmanlı Eğitim Sisteminde İdadiler ve Manastır Askeri İdadisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1999, sy. 1, s. 124-134.

Ersoy Taşdemirci de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yetişenlerdendir. Genellikle Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi alanında çalışan Taşdemirci, “Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Politikası” adlı tezi ile alan çalışmalarına başladı. “Cumhuriyet Dönemi Türk Millî Eğitim Politikasının Ana Devrelerinin Üzerine Tahlili ve Mukayeseli Bir Araştırma” adlı doktorası ile bu sahadaki çalışmalarını derinleştiren Taşdemirci *Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları* (Ankara, 1992) adlı çok güzel bir özgün çalışma yayınladı. Taşdemirci'nin eğitim tarihi alanındaki diğer çalışmalarından bazıları ise şunlardır: “1933 Üniversite Reformu İle 1981 Üniversite Reformunun Tarihî Perspektif İçinde Karşılaştırmalı Analizi”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi I. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi (25-28 Eylül 1990)*, Ankara: MEB Yay., 1993, s. 187-214; “1933 Üniversite Reformunda Alman Bilim Adamlarının Rolü”, *Humboldt Sempozyumu*, Ankara, 1992, s. 185-207; “Atatürk'ün Önderliğinde 1933 Üniversite Reformu”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1994, sy. 5, s. 135-153; “Atatürkçü Düşünce Sisteminde Laikliğin Yeri ve Önemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1998, sy. 40, s. 5-35; “Dr. Halil Fikret Kanad'ın Türk Eğitimine Hizmetleri”, *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu*, Kayseri: Türk Dünyası Araştırma Merkezi Yay., 1996, s. 561-566; “Hasan Ali Yücel'in Türk Millî Eğitimine Hizmetleri”, *100. Doğum Yıldönümünde Hasan Ali Yücel*, Ankara: UNESCO Yay., 1998, s. 27-113; “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1988, sy. 2, s. 269-278; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar”, *Türk Yurdu*, 1990, sy. 35, s. 43-50; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Medreseler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1989, sy. 3, s. 519-532; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Medreselerin Bozulmaları, Medreseleri İslah Etme Teşebbüsleri ve Kapatılmaları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1990, sy. 4, s. 531-554; “Türk Eğitim Tarihi Açısından Özel Okullar”, *Çağdaş Eğitim*, 1983, sy. 77, s. 21-22; 1983, sy. 78, s. 38-39; 1983, sy. 79, s. 16-17; 1983, sy. 81, s. 15-17; “Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy. 10, s. 13-28, (http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_10.htm).

Cemil Öztürk, sosyal bilgiler eğitimi alanında olduğu kadar Türk eğitim tarihi alanında da ciddi bilimsel çalışmalar yapan ve eserler veren değerli bir başka araştırmacıdır. Onun *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996) ve *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005) adlı eserleri bu alanda şimdiden birer klasik olmuştur. Ayrıca Öztürk’ün şu değerli çalışmaları da zikredilmelidir: “Türkiye’de Harf İnkılâbından Önce Kullanılan İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları”, *Kuramdan Uygulamaya Eğitim Bilimleri*, 2001, sy. 2, s.408-427 (Ali Yılmaz ile beraber); “Türkiye’de Meslekî ve Teknik Eğitimin Doğuşu I: İslahhaneler”, *Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara, 1995, s. 427-442; “Atatürk Devri’nde Köy Öğretmeni Yetiştirme Politikası”, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1991, sy. 3, s. 237-259; “İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun Atatürk Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası Üzerine Görüşleri”, *Milli Eğitim*, 1997, sy. 133, s. 44-49; “Osmanlı’da Bir Meslekî Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Dârülhayr-ı Âlî (1903-1909)”, *Milli Eğitim*, 1999, sy. 143, s. 76-84; “Millî Mücadele Ankarası’nda Bir Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu: Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyesi”, *Atatürk Yolu*, 1994, sy. 13, s. 55-63.

Ali Güler de, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ekolünden ve Cumhuriyet devri eğitim tarihi alanında çalışanlardandır. Millî Eğitim Şuraları ve Üniversite tarihi (*Türkiye’de Üniversite Reformları*, Ankara, 1994) alanında çalışan Güler’in eğitim tarihi alanındaki diğer çalışmalarından bazıları: “Atatürk ve Sonrası Üniversite Reformları”, *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, 1989, sy. 1, s. 37-48; “Atatürk’ün Doğu Üniversitesi Politikası ve Yöre Üniversitelerinin Çevrelerinde Olan Sosyal-Kültürel Etkilerin Önemi”, *Türkiye’nin Teknik ve Bilimsel Gelişmesinde Gelecek 10 Yılın Yüksek Öğretim Sorunları ve Sakarya’nın Yeri*, İstanbul, 1986, s. 201-208; “Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformlarında

Üniversitenin Amaç ve Fonksiyonları Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, *İzmir I. Eğitim Kongresi Bildirileri (25-27 Kasım 1991)*, İzmir: Buca Eğitim Fakültesi Yay., 1993, s. 295-303; “Eğitimin Tarihi Temellerinde İnsan Kavramı ve Yurttaş Olmak”, *VIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongreler Bilimsel Çalışmaları I, 1-3 Eylül 1999*, Trabzon: KTÜ Yay., 2000, s. 348-356; “Milli Eğitim Şuralarından, İlköğretim Alanında Kabul Edilen İlkeler ve Modelleri Mukayesesi ve Uygulamaya Aktarılış Biçimi”, *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı (Ankara, 18-20.11.1981)*, Ankara, 1983, s. 69-83; “Türk Eğitim Sisteminin Eğitim Politikaları ve Felsefi Boyutları”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu, 25-27 Kasım 1999*, Ankara: Tekışık Yay., 1999, s. 4-7; “Türk Eğitim Tarihinde Yaygın Eğitimin Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1990, sy. 1, s. 103-131; 1990, sy. 2, s. 61-70; “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikasının Ana Devreleri ve Karakteristikleri”, *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1989, sy. 4, s. 45-67.

Hasan Akgündüz Diyarbakır Dicle Üniversitesi’nde Türk eğitim tarihinin medreseler alanında önemli çalışmalar yapmaktadır. *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi: Amaç, Yapı, İşleyiş* (İstanbul: Ulusal Yay., 1997), *Medreseler ve Üniversiteler (Türk ve İngiliz Örnekleri Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme)* (Diyarbakır, 1998) ve *Eğitim Sorunlarına Tarihsel Bakış Yöntemi* (Diyarbakır, 1998) gibi özgün çalışmaların sahibi olan Akgündüz’ün diğer çalışmalarından bazıları ise şunlardır: “Eğitim Sorunlarına Tarihsel Yaklaşımın Bilimsel Niteliği”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1993, sy. 85, s. 33-37; “İnsanın Tarih Yapma Rolü ve Eğitim Geleneğinin Tarihi Temelleri”, *Bellekten*, 1994, sy. 221, s. 211-230; *Tarihi Gelişim İçinde Medreseler ve Üniversiteler (Başlangıçtan XV. Yüzyıla Kadar)/Türk ve İngiliz Örnekleri Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*, Diyarbakır, 1998; “Teşkilat ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi (Klasik Dönem)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1992, sy. 80, s. 85-97; “Türk Eğitim Tarihinde Yabancı Dille Öğretim Sorunu (Medrese ve Arapça Örneği)”, *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi 9-11 Eylül 1998*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1998, c. II, s. 653-662; “Türk ve Batı Eğitim Düşüncesinde İnsan Yetiştirmenin Değer Boyutu Üzerine Tarihi Bir Çözümleme”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1992, sy. 76, s. 63-77.

Konya Selçuk Üniversitesi’nde çalışan Süleyman Büyükkarcı, özellikle yabancı okullar alanında ülkemizin en başarılı araştırmacılarından. Büyükkarcı’nın *İstanbul Alman Lisesi - Deutsche Schule in Istanbul* (Konya, 1998), *İstanbul Sankt Georg Avusturya Lisesi* (Konya, 1995), *Türkiye’de Amerikan Okulları* (Ankara: Mikro Basım Yayım Dağıtım, 2002), *İstanbul Ermeni Okulları* (Konya: Yelken Basım-Yayın Dağıtım, 2003), *İstanbul Rum Okulları*

(Ankara: Mikro Basım Yayım Dağıtım, 2002), *Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Yabancı Okullar* (Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., 1996) gibi kitaplarının yanı sıra konu ile ilgili çok sayıda makalesi de bulunmaktadır: “Fransız Okulları Üzerine Bir Araştırma I-II”, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, 2001, sy. 11, s. 156-175; 2001, sy. 12, s. 56-86; “İngiliz Okulları ve Tarihi Gelişimi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1999, sy. 6, s. 147-209; “Müslümanlıktan Önceki Türk Eğitim Sistemi - Müslümanlıktan Sonraki Türk Eğitim Sistemi”, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, 1997, sy. 8, s. 81-113; “Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Batılılaşmanın Neresindeyiz? Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2000, s. 15-29; “Türkiye'deki İtalyan Okullarının Tarihçesi”, *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 9-11 Eylül 1998*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1998, c. II, s. 465-490.

Erciyes Üniversitesi öğretim üyelerinden Mustafa Şanal da Türkiye’de eğitim tarihinin verimli araştırmacılarından. *Eşrefefendizade Şevketi'nin Eğitim Anlayışı ve Görüşleri* adlı yüksek lisans ve *Türkiye'de Öğretmen Okullarında Meslek Dersi Kitaplarının Pedagojik Açısından Değerlendirilmesi (1848-1918)* adlı doktora tezleriyle eğitim tarihi alanına giren Şanal’ın, Mustafa Sâti Bey (Sâti El-Husrî) (1880-1968) üzerine de değerli çalışmaları vardır. Gene Cumhuriyet dönemi yakın eğitim tarihi üzerinde çalışan bir başka araştırmacı Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nden Erdoğan Başar’dır. Onun “Cumhuriyet Dönemi Millî Eğitim Bakanları ve İcraatlarının Değerlendirilmesi (1920-1960)” adlı doktora tezi ve bu tezden çıkararak yayınladığı değerli makaleleri vardır.

Marmara Üniversitesi’nde Kemal Turan, *Ahilikten Günümüze Meslekî ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay., 1996), *Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1992), *Türk Alman Eğitim İlişkilerine Tarihî Bir Bakış* (İstanbul, 1998) ve *Türk Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi* (İstanbul: Ayışığı Yay., 2000) adlı eserleriyle eğitim tarihinin farklı alanlarını incelemiştir..

Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde Selami Sönmez, “Anadolu'daki Selçuklular ve Beylikler Dönemi Medreseleri” adlı doktora tezi (1992) ve Mümtaz Turhan üzerine monografisiyle (*Prof.Dr. Mümtaz Turhan ve Eğitimle İlgili Düşünceleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay., 1999) eğitim tarihinin genç araştırmacıları arasındadır.

Bunların dışında Hasan Cicioğlu *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)* (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985), Tayyip Duman *Türkiye’de Orta*

Öğretime Öğretmen Yetiştirme (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991), Necmettin Tozlu, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar* (Ankara: Akçağ Yay., 1991), Sebahattin Arıbaş, *Mehmet Akif'in Eğitim Üzerine Düşünceleri* (İstanbul: Medeniyet Yay., 1992), Cahit Yalçın Bilim, *Tanzimat Döneminde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876)* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 1984) adlı yayınları ile eğitim tarihi alanında özgün çalışma yapmış eğitim tarihçilerimiz arasında sayılabilir.

C- Eğitim Tarihi Alanında Belli Başlı Çalışma Sahaları

Yakın geçmişte ve günümüzde eğitim tarihi çalışmalarının yoğunlaştığı bazı alanlar dikkati çekmektedir. Bu çalışmaların Selçuklu ve Osmanlı dönemine yönelik olarak medreseler ve tasavvuf eğitimi, askerî okullar, yabancı okullar; Cumhuriyet dönemine ilişkin ise Atatürk, siyaset ve eğitim, yabancı uzmanlar, üniversite, Köy Enstitüleri gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu arada bazı kişi ve kurumların monografik çalışmaları da yapılmaktadır. Bu çalışmalara bazı örnekler verelim:

Medreseler: Medreseler alanında birçok araştırmacı çalışmış ve çalışmaktadır. Bunlar arasında Hüseyin Atay, Mustafa Ergün, Hasan Akgündüz, Nesimi Yazıcı gibi araştırmacıların bu makalede zikredilecek olan çalışmalarının yanı sıra Mefail Hızlı'nın "XVI. Asır Bursa Medreseleri" üzerine yüksek lisans tezi ve *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim* (Bursa, 1997) adlı çalışmaları, Esmâ Çelik'in "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar Türkiye'de Medreseler (1920-1924)" adlı yüksek lisans tezi, Dursun Dilek'in "Türkiye Selçukluları Devrinde Konya Medreseleri" adlı yüksek lisans tezi, İbrahim Kutlu'nun "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri", İsmail Şeker'in *Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri ve Medrese-Vakıf Münasebeti* adlı çalışması ve Kenan Yakuboğlu'nun "Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi" adlı doktora tezi de bu alandaki değerli çalışmalardandır.

Bunlara ek olarak Ahmet Gül'ün *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Darülmüesseslerin Yeri* (Ankara: TTK Yay., 1997) adlı doktora tezi de zikredilmelidir. Osmanlı medreselerindeki öğretimi yakından inceleyen ve *Medreseler ve Modernleşme* (İstanbul 1997) adlı bir çalışma yayınlayan Yaşar Sarıkaya'nın bu husustaki değerli makalelerine de bakılmalıdır. Caner Arabacı'nın *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri* (Konya: Konya Ticaret Odası Yay., 1998), Yasemin Kaçar'ın "Bahri Memluk Devleti'nin Eğitim Sistemi ve Medreseler (1250-1382)" (Yüksek Lisans tezi, 2006), Şerife Özkan'ın "Medrese Tâbirinin İlk

Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi” (Yüksek Lisans tezi, 2007), Gürbüz Akbulut’un “Osmanlı Medreseleri (1453-1656)’nin Ders Programları ve Katip Çelebi’nin Bu Konudaki Düşünceleri” (Yüksek Lisans tezi, 2002), İsmail Şeker’in “Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri ve Medrese-Vakıf Münasebeti” (Yüksek Lisans tezi, 1999), medreseler alanında yapılan birçok çalışmadan bazılarıdır.

Osmanlı Askerî Okulları: Osmanlı’nın Tanzimat dönemi ve II. Abdülhamit dönemi bazı araştırmacılar tarafından arşiv ve Salname destekli incelenmiştir. Ama bu alandaki çalışmalar çok fazla değildir. Osmanlı döneminin eğitim tarihi konusunda ana araştırma alanlarından birisi de Batılılaşma dönemindeki askerî okullardır. Burada -bu makale içinde zikredilen- Kemal Beydilli, Mustafa Kaçar, Ekmeleddin İhsanoğlu, Mehmet Esat gibi değerli araştırmacıların eserlerinin yanı sıra; F. Kurtoğlu’nun *Deniz Mektepleri Tarihçesi* (İstanbul, 1941), Mehmet Şükrü’nün *Bahriyemizin Tarihçesi* (İstanbul, 1910), Fahri Çoker’in *Bahriye Mektebimiz, Deniz Harp Okulu ve Lisesi* (Ankara, 1973), Ruhi Devellioğlu’nun *Deniz Mektepleri Tarihçesi*, I. Kitap (İstanbul, 1955), Çağatay Uluçay ve Enver Kartekin’in *Yüksek Mühendis Okulu* (İstanbul, 1958) gibi çalışmalarından bahsedilebilir. Osmanlı sivil ve askerî Tıbbiyelerinin tarihi üzerinde de bazı eserler ve birçok makaleler yayınlanmıştır. İstanbul’dakilere ek olarak, A. R. Atasoy’un *Şam Türk Tıbbiye Mektebi Tarihi* (İstanbul Üniversitesi Yay., 1945) de sayılmalıdır.

İkinci Meşrutiyet: Osmanlı Devleti’nin özellikle II. Meşrutiyet devri, eğitim tarihinde üzerinde en çok araştırma yapılan alanlardan biridir. Bu alanda Mustafa Ergün’ün *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)* adlı eserinin yanı sıra şu seçme eserleri ve araştırmaları da saymalıdır: Recai Doğan, “II. Meşrutiyet Döneminde Batıcılık Akımının Din ve Eğitim-Öğretim Görüşlerinin Değerlendirilmesi” (Doktora tezi, 1996); Ercan Uyanık, “II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki’nin Eğitim Politikası ve İzmir” (Yüksek Lisans tezi, 2000); Abdullah Akın, “Satı Bey ve II. Meşrutiyet Dönemi’nde Din Eğitimi” (Yüksek Lisans tezi, 2002); Ahmet Gedikli, “İkinci Meşrutiyet (1908-1918) Döneminde Trabzon (Eğitim ve Kültür Hayatı)” (Yüksek Lisans tezi, 2002); Müjde Işıldak, “Meşrutiyet Dönemi (1908-1922) Roman ve Hikâyelerinde Kadın ve Kadın Eğitimi” (Yüksek Lisans tezi, 2003); Taner Altınok, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Meclislerinde Eğitim” (Yüksek Lisans tezi, 2005); Hasan Sabri Çelikaş, “II. Meşrutiyet Dönemi Sibyan Mekteplerinde Din Öğretimi” (Yüksek Lisans tezi, 2006); Betül Batır, “İkinci Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisat’a Türkiye’de İlköğretim (1908-1924)” (Doktora tezi, 2007) ve Yasemin Tümer Erdem, “II.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi” (Doktora tezi, 2007) adlı çalışmalarını örnek olarak verilebilir. Ayrıca bu döneme ait Emrullah Efendi (meselâ Muammer İpek'in “Emrullah Efendi'nin Hayatı, Kişiliği ve Eserleri” adlı doktora tezi)⁸, Sâtı Bey, Prens Sabahattin Bey, Tevfik Fikret gibi değerli şahsiyetler üzerine eğitim tarihi ağırlıklı monografiler yayınlanmıştır.

Atatürk: Atatürk ve eğitim konusunda yeni görüş ve fikirler içermeyen birçok makale hemen herkes tarafından yazılmıştır. Bunların çoğunun bir eğitim tarihi çalışması olma özelliği de yoktur. Bu konuda yazılmış yüzlerce kitap ve makale arasından, orijinalitesi olan kayda değer bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: İlhan Başgöz ve E. Howard Wilson'ın çok fazla referans alan *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk* (Ankara: Dost Yayınları, 1968), Mustafa Ergün'ün *Atatürk Devri Türk Eğitimi* (Ankara: D.T.C. Fakültesi Yay., 1982), Kemal Aytaç'ın “Atatürk'ün Eğitim Görüşü”, *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi*, Ankara, 1983; “Atatürk'ün Eğitim Görüşleri”, *Atatürkçülük, II. Kitap Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler*, c. 2, İstanbul: M. Eğitim Basımevi, 2001, s. 103-113 adlı değerlendirmeleri ve *Gazi M. Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar* (Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., 1984) adıyla Atatürk'ün nutuk ve konuşmalarından seçtiği eğitimle ilgili sözler, gene aynı konuda Vasfi Bingöl'ün seçmeleri (*Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları, Bugünün Diliyle*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1970), Yahya Akyüz'ün “Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri” (*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1987, sy. 10, s. 71-90), Ülker Akkutay'ın “Atatürk'ün Eğitim Görüşü” (*A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 2, s. 1-17), Ersoy Taşdemirci'nin “Atatürkçü Düşünce Sisteminde Laikliğin Yeri ve Önemi” (*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1998, sy. 40, s. 5-35), Saffet Bilhan'ın “Atatürk'ün Eğitim Felsefesi” (*Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı*, (Ankara, 18-20.11.1981), Ankara, 1983, s. 51-57) gibi çalışmalar sayılabilir.

Atatürk ile bağlantılı ve hatta içiçe bir çalışma alanı da Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve uygulamalarıdır. Bu alanda da çok sayıda değerli çalışma bulunmaktadır. Bunlara bazı örnekler: İhsan Sungu, “Tevhid-i Tedrisat” (*Bellekten*, 1938, sy. 7-8, s. 397-431; İstanbul: Sebat B., 1938); Seçil Akgün, “Tevhid-i Tedrisat” (*Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 37-48); Hayrullah Döğen, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri” (Yüksek Lisans tezi, 1992); Ruhi Sarpkaya, “Atatürk'ün Eğitim Politikasında Tevhid-i Tedrisatın (Öğretim Birliği) Yeri ve 1950 Sonrası Uygulamaların Sonuçları” (Yüksek Lisans

⁸ Çalışmanın bir özeti *Türk Millî Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Nazırı Emrullah Efendi* (Lüleburgaz, 2006) adlı eserde (s. 72-102) bulunabilir.

tezi, 1998); Adem Korukçu, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi” (Yüksek Lisans tezi, 2001).

Atatürk dönemi hakkında yapılan diğer lisansüstü çalışmalara şu örnekler de eklenebilir: Hüsnü Yılmaz Livatyalı, “Cumhuriyetin İlanına Kadar Büyük Millet Meclisi'nde Eğitim İle İlgili Görüşmeler Üzerine Bir İnceleme” (Doktora tezi, 1997); Kemal Bakar, “Atatürk Döneminde (1923-1938) Eğitim Felsefesi ve Orta Dereceli Okullara Öğretmen Yetiştirme Kurumları” (Yüksek Lisans tezi, 1992); Emine Aslan, “Atatürk Döneminde (1923-1938) Pragmatizm ve Ekonomiye Yönelik Mesleki ve Teknik Eğitim” (Yüksek Lisans tezi, 1992); Ferhan Babaloğlu, “Atatürk Döneminde Milli Eğitimde Çağdaşlaşma (1923-1938)” (Yüksek Lisans tezi, 1994), Yüksel Nizamoğlu, “Osmanlı Eğitim Sisteminin Atatürkçü Eğitim Sistemiyle Karşılaştırılması” (Yüksek Lisans tezi, 1995); Hayrettin Ergün, “Kemalist Eğitim Politikasının Doğuşu ve Gelişimi” (Yüksek Lisans tezi, 1998); Halil Özcan, “Atatürk Dönemi Milli Eğitim Politikası ve Atatürkçü Düşüncenin Eğitimle Etkileşimi (1920-1938)” (Yüksek Lisans tezi, 2003).

Atatürk'ün yanı sıra eğitim tarihi araştırmalarında üzerinde çalışılan bazı eğitimcilerimiz ve hakkında yapılan bazı çalışmalar da şunlardır:

Ziya Gökalp: Hikmet Yıldırım Celkan, *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi* İstanbul: MEB Yay., 1989; Mehmet Emin Erişirgil, *Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp*, A. Kazancıgil ve C. Alper (haz.), İstanbul, 1984; Ziya Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*, R. Kardaş (haz.), İstanbul: MEB, 1973; M. Hakkı Aksu, “Ziya Gökalp'in Eğitim ve Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 1989; vd.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu: Sabri Kolçak, *İ. Hakkı Baltacıoğlu: Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi*, İzmir, 1968; Kemal Aytaç, “Baltacıoğlu'nun Eğitim Sisteminin Ana Gelişimi”, *Yeni Adam*, 1978, sy. 921, s. 4-8; Abdullah Dikici, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Kültür ve Eğitim Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, 1987; Mustafa Ergün, “İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun Yaşamı ve Hizmetlerine Toplu Bir Bakış”, *İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun Yaşamı ve Hizmetleri*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yay., 1996. s. 9-17; Nebahat Göçeri, “İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, 1991; Şükrü Keyifli, “İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun Din Eğitimiyle İlgili Görüşleri ve Bu Görüşlerinin Dinî Pedagoji Bakımından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1989; Abdullah İnaltekin, “İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve İsmail Hakkı Tonguç'un Eğitim Görüşleri ve Uygulamaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2002.

Mümtaz Turhan: Yılmaz Özakpınar, *Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz Turhan*. İstanbul: Kubbealtı Yay., 1997; Ülker Akkutay, “Mümtaz Turhan'ın Maarif Konusundaki Görüşleri”, *100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 1982, s. 17-52; Selami Sönmez, *Prof. Dr. Mümtaz Turhan ve Eğitimle İlgili Düşünceleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay., 1999; Mustafa Kandil, “İ. Hakkı Tonguç ve Mümtaz Turhan'ın Eğitim Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 1986; Sırrı Sağlam, “Prof. Dr. Mümtaz Turhan ve Eğitimle İlgili Fikirleri”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1997.

İ. Hakkı Tonguç: Köy Enstitüleri kısmında zikredilen çalışmalara ek olarak; Süleyman Edip Balkır, *Eğitimde İki Anıt: Yücel - Tonguç*, İstanbul: Arı Kit., 1969; Galip Candoğan, *Tonguç'un Köy Öğretmeni*, Ankara, 1990; Mehmet Cimi, *Tonguç Baba (Ülkeyi Kucaklayan Adam)*, Ankara: Akyüz Yay., 1993 gibi örnekler verilebilir.

Atatürk döneminde harf inkılâbı ve hemen arkasından yapılan Millet Mektepleri uygulaması ile Halkevleri de eğitim tarihi alanında üzerinde sık sık çalışma yapılan konulardandır. Harf inkılâbının çeşitli illerdeki yansımaları üzerine bir dizi çalışma yapılmıştır. Mustafa Albayrak'ın Millet Mektepleri üzerine yaptığı çalışmadan başka Mihriban Kurt'un “Millet Mektepleri” adlı yüksek lisans çalışması (2000) da bu alana eklenebilir.

Cumhuriyet eğitiminde İnönü dönemi üzerine de bazı çalışmalar bulunmaktadır: Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı *İsmet İnönü'nün Maarife Ait Direktifleri* (Ankara, 1939) ve Ali Yiğit'in *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)* (İstanbul: Boğaziçi Yay., 1992) adlı yüksek lisans tezi gibi.

Yabancı ve Azınlık Okulları: Yabancı ve azınlık okulları konusunda Süleyman Büyükkarcı, Adnan Şişman, İlknur Polat Haydaroğlu, Necmettin Tozlu gibi araştırmacılar dikkat çekmektedir. Süleyman Büyükkarcı'nın *İstanbul Alman Lisesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1998), *İstanbul Sankt Georg Avusturya Lisesi* (İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yay., 2004) gibi monografilerinin yanı sıra Amerikan, İtalyan ve Fransız okulları üzerine değerli çalışmaları bulunmaktadır. Adnan Şişman'ın Amerikan, İngiliz ve Alman okul ve diğer kurumları hakkında belgelere dayalı makaleleri, Necmettin Tozlu'nun *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar* adlı önemli kitabı ve Ayten Sezer'in *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)* adlı çalışmasının yanı sıra İlknur Polat'ın *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar* (Ankara: Ocak Yay., 1993) adlı eseri ve şu makaleleri de dikkat çekicidir:

“Osmanlı İmparatorluğunda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme”, *Bellekten*, 1988, sy. 203, s. 627-652; “Türk-İtalyan İlişkileri Çerçevesinde İtalyan Okulları”, *Atatürk Yolu*, 1989, sy. 4, s. 563-575.

Bu arada Uygur Kocabaşoğlu'nun *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları* (İstanbul: Arba Yay., 1989) adlı eserini ve bu konulardaki çok değerli makalelerini de göz önünde tutmalıdır.

Darülfünun ve Üniversite: Osmanlı Darülfünunu, İstanbul Üniversitesi reformu ve Cumhuriyet dönemi üniversitelerinin gelişme tarihleri üzerinde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlar arasında Mehmet Ali Ayni'nin *Darülfünun Tarihi* (M. Hasıra (haz.) İstanbul, 1927 ve İstanbul: Pınar Yay., 1995), Cemil Bilsel'in *İstanbul Üniversitesi Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 1943), Ali Arslan'ın *Darülfünun'dan Üniversite'ye* (İstanbul: Kitabevi Yay., 1995), Abdurrahman Siler'in *Türk Yükseköğretiminde Darülfünun (1863-1933)* (Ankara, 1992), N. Öklem'in *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu* (İzmir: Ege Üniversitesi Matb., 1973) gibi çalışmalarının yanı sıra şunlar da sayılabilir: M. Tahir Hatipoğlu, *Türkiye Üniversite Tarihi (1845-1997)* (Ankara: Selvi Yay., 1990), İ. Hakkı Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi* (İstanbul: Fatih Derneği Yay., 1953), Musa Çadircı ve Azmi Süslü, *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yay., 1982), M. Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi I* (Ankara, 1968). Bu çalışmalara yukarıda bahsi geçen Ülker Akkutay, Ersoy Taşdemirci gibi araştırmacıların yayınlarını da eklemek gerekir. Türk üniversite reformu hakkında Horst Widman'ın *Atatürk Üniversite Reformu* diye Türkçeye çevrilen *Exil und Bildungshilfe* (İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay., 1981) adlı eseri ile Fritz Neumark'ın *Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim, Siyaset ve Sanat Adamları (1933-1953)* (İstanbul, 1982) adlı eseri ve Yunus Kobal'ın “Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilim Adamlarının Katkıları” adlı yüksek lisans tezi (1994) de bulunmaktadır. Ayrıca bu alanda yapılan tezlerden bazıları da şunlardır: Cemil Bingöl, *Darülfünun ve Türkiye'ye Modern Eğitimin Girişi (1863-1908)*; Hüsnüye Eralp, *Kuruluşundan Bilimsel Özerkliğe Kavuşuncaya Kadar Darülfünun*; Yılmaz İnci, *Tanzimat Döneminde Darülfünun (1846-1873)*; Filiz Koçak, *Bir Yüksek Öğretim Kurumunun Kurumsal Tarihi: Darülfünun*. Türkiye'de Darülfünun ve üniversite reformu hakkında çok değerli bir kaynak çalışmasını Sevtap İshakoğlu Kadıoğlu'nun “1933 Üniversite Reformu Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi” adlı makalesinde görebiliriz (*Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2004, sy. 4, s. 471-491).

Köy Enstitüleri: Köy Enstitüleri Türk eğitim tarihinde kısa ömrüne rağmen üzerinde en çok çalışma, değerlendirme ve tartışma yapılan eğitim kurumlarından biridir. Bu kurum hakkında yazılanların bibliyografik kayıtları bile ciltleri tutmaktadır. Bu öğretmen okulları üzerine Rauf İnan, Hıfzırahman Raşit Öymen, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu gibi değerli eğitimcilerin birçok değerlendirme makalelerinin yanı sıra bu kurumları kitap tarzında anlatan eserlerden bazılarını şöyle gruplayabiliriz:

Monografiler: Abdullah Özkucur'un *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü* (Ankara: Selvi Yay., 1990), Süleyman Edip Balkır'ın *Dipten Gelen Ses: Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)* (İstanbul: Hür Yay., 1974), Emin Soysal'ın *Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi I-II* (İzmir: Marifet B., 1940) ve *Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü* (Bursa: Yeni B., 1943) gibi eserler sayılabilir.

Anı Mahiyetindeki Eserler: Galip Akın'ın *Tonguç'un Kır Çiçekleri* (Ankara: Güldikeni Yay., 1999), Talip Apaydın'ın *Köy Enstitüsü Yılları* (Ankara: Çağdaş Yay., 1990), Mehmet Başaran'ın *Aydınlanma Yolunda Eğitim Emekçisi Ferit Oğuz Bayır* (İstanbul: Kartal Belediyesi Yay., 1993), F. Oğuz Bayır'ın *Köyün Gücü* (Ankara: Ulusal Bas., 1971), Nazif Evren'in *Poyraz Köyünden Köy Enstitülerine* (Ankara, 1992) ve Rauf İnan, *Köy Enstitüleri ve Bir Ömrün Tanıklığı* (Ankara, 1997) adlı eserleriyle Mahmut Makal'ın *Köy Enstitüleri ya da Deli Memed'in Türküsü* (Ankara: Güldikeni Yay., 1996), Nadir Gezer'in *Aydınlığa Yürüyenler* (Ankara: Başak Yay., 1993), Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* (Köy Enstitüleri romanı) (Ankara: Bilgi Yay., 1972) ve Huriye Saraç'ın *Öğretmen Benisa* (3 c., İstanbul: Broy Yay., 2008) gibi eserleri sayılabilir.

Bilimsel Değerlendirmeler: Hüseyin Akyüz'ün *Türk Eğitiminde Köy Enstitüleri Denemesi* (Erzurum, 1978), Fay Kirby Berkes'in "The Village Institute Movement of Turkey" (Doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 1960), Şevket Gedikoğlu'nun *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri* (Ankara: İş Matb., 1971), Abdullah Demirtaş'ın *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri* (İzmir, 1993), Can Dünder'ın *Köy Enstitüleri* (İstanbul: İmge Kit., 2000), Bekir Özgen'in *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri* (İzmir: Etki Ofset, 1993) gibi eserler sayılabilir.

Diğer Eserler: Bazen anı, bazen belgesel değerlendirmeler, bazen nostaljik propagandalar içeren eserlerden bazılarını da şöyle sıralayabiliriz: Abdullah Özkucur, *Köy Enstitüleri Destanı*, Ankara, 1985; Halit Ağaoğlu, *Köy Enstitüleri Yolunda*, İstanbul: Ahmet Sait B., 1949; Hürrem Arman, *Piramidin Tabanı: Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1969; Mehmet Başaran, *Devrimci Eğitim: Köy Enstitüleri*, İstanbul: Papirüs Yay.,

1999; *Sebahattin Eyüboğlu ve Köy Enstitüleri*, İstanbul: Cem Yay., 1990; Fakir Baykurt, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, İstanbul, 1994; Nazif Evren, *Köy Enstitüleri*, Ankara: Gündoğan Yay., 1992; Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, İstanbul: Cem Yay., 1979; Haşım Kanar, *Köy Enstitüleri: Eğitimde Atılım*, Ankara: Selvi Yay., 1990; M. Kaplan, H. Oran, H. Akgöl ve M. Güvenli, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, İzmir: Dikili Belediyesi Yay., 1994; Mustafa Metin, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, İzmir: Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, 1993; Mahmut Özel, *Köy Enstitüleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1995; Seyfi Koryürek, *İlkokulcu Öğretmen Gözüyle Köy Enstitüleri* (İstanbul: Görkem Yay. 1991); Emin Soysal, *İlköğretim Olayları ve Köy Enstitüleri*, Bursa: Uygun B., 1945; Şerif Tekben, *Neden Köy Enstitüleri*, İstanbul, 1962; Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, İstanbul: Ant Yay., 1970; Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Köy Enstitüleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 1997.

Öğretmen Okulları: Öğretmen yetiştirme tarihi üzerine yukarıda bahsi geçen Hasan Ali Koçer, Tayyip Duman gibi araştırmacılara ek olarak Cemil Öztürk’ün birçok makalesinin yanı sıra *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Sistemi* (Ankara: TTK Yay., 1996) adlı kitabı, İsa Eşme’nin *Yüksek Öğretmen Okulları* (İstanbul: Bilgi Başarı Yay., 2001), Yücel Gelişli’nin “Öğretmen Yetiştirmede Ankara Yüksek Öğretmen Okulu Uygulaması” adlı doktora tezi ve Cahit Kavcar’ın yüksek öğretmen okulu üzerine yazdığı değerli makaleleri sayılabilir.

Bunların yanı sıra İbrahim Arslanoğlu’nun *Kastamonu Öğretmen Okulları (1884-1977)*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1998) ile H. Hüseyin Dilaver’in *Hasanoğlan’da Kuruluşundan Günümüze Öğretmen Yetiştiren Kurumlar* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2006) adlı çalışmalarını da değerli monografiler arasına koymak gerekir.

Çeviri çalışmalar alanında Ahmet Çelebi’nin *İslam’da Eğitim Tarihi* (çev. Ali Yardım) (İstanbul: Dergah Yay., 1976) oldukça derli toplu değerli bir çalışmadır.⁹ Bunun yanı sıra Avrupa ve Amerika’nın tarihteki önemli eğitimcilerinin eserleri de Türkçeye çevrilmiştir. Bunlara örnek olarak Platon, Aristoteles, J. J. Rousseau, Pestalozzi, Tolstoy, Spencer, Condillac, Condorcet, Fichte, Hume, Kant, Locke, Durkheim, Claparède, Ferrière, Decroly, Dewey, Kerschensteiner, Montessori ve Piaget gibi tanınmış düşünürlerin klasik kitapları ve onlar üzerine yazılmış eserleri verebiliriz.

⁹ Bu arada en-Nuaymi’nin *ed-Dâris fi Tarihi’l-Medaris* (Beyrut, 1990) adlı iki ciltlik çalışmasının Türkçeye çevrilmesinin Türk eğitim tarihine çok önemli bir katkı sağlayacağını da belirtmek gerekir.

V- Günümüzde Eğitim Tarihciliği

Şu anda eğitim tarihinde çok değişik alanlardan araştırmacılar çalışmaktadır. Bunlardan bazıları sadece eğitim olgusunun tarihî zeminini anlamaya ve araştırmaya çalışmaktadırlar. Bunların bazılarını yukarıdaki bölümde temas edilmiştir. Bunların yanı sıra eğitim kurumlarını bir genel ve siyasî tarihçi gözüyle, bir bilim tarihçisi gözüyle, bir sanat tarihçisi gözüyle inceleyen kişiler olduğu gibi; dinî bilimlerin bakış açısıyla eski eğitim kurumlarını inceleyen önemli bir kadro da oluşmuştur.

Bunların çalışmalarını kısaca değerlendirmeye çalışalım.

A. Tarihçiler

Akademik disiplini veya esas yaklaşımı tarih olup da eğitim kurumlarını tarihî bir olgu gibi inceleyen tarihçiler grubunda Mustafa Akdağ, Bayram Kodaman, Adnan Şişman, Mübahat Kütükoğlu, Fahri Unan, Ayten Sezer gibi araştırmacılar bulunmaktadır. Akdağ'ın "Medreseli İsyancılar" (*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1949, sy. 1-4, s. 361-387) adlı çalışması bu alanda klasik bir eserdir. Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980) adlı değerli doktora tezine ek olarak gene 19. yüzyıl kültür tarihimiz üzerine değerli makaleler yayınlamıştır. Osmanlılar döneminde Avrupa'ya gönderilen öğrenciler üzerinde yaptığı doktora çalışması (*Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1983) ile alana girip Türkiye'de yabancı okullar ve misyoner çalışmalarıyla (*Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Balıkesir: Alem Basım Yayın, 1994) devam eden Adnan Şişman kaynaklar listesinde ayrıntıları görülen değerli Türk eğitim tarihi araştırmalarını yayınlamıştır.¹⁰ Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)* (Ankara: TTK Yay., 1999) konusunda Hacettepe Üniversitesi A.İ.İ.T. Enstitüsünde doktora çalışması yaparak Türk eğitim tarihi

¹⁰ "Atatürk ve Yabancı Okullar", *Atatürk, Eğitim ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Semineri 25 Kasım 1991*, Bursa, 1992, s. 49-62; *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1989; "Mekteb-i Osmânî (1857-1864)", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul, 1984, s. 83-160; "Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Gayr-i Müslim Osmanlı Öğrencileri", *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1994, c. V, s. 2515-2533; "The Foundation of Galatasaray Mekteb-i Sultanisi and the First years of Instruction (1868-1871)", *Transfer of Modern Science & Technology to the Muslim World*, İstanbul: IRCICA, 1992, s. 317-344; "XIX. Yüzyıl Başlarında Fransa'daki İlk Osmanlı Öğrencileri", *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c. V, s. 245-249; "XIX. Yüzyılda Avrupa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri", *II. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1999, s. 963-972.

alanına girmiş; Atatürk dönemi eğitimi hakkında kapsamlı çalışmalar yayınlamıştır.¹¹ Tevhid-i Tedrisat (*Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 37-48) ağırlıklı çalışmalar yapan Seçil Akgün'ün de bu çerçevede değerli çalışmaları yayınlanmıştır.

Mübahat Kütükoğlu, “1869'da Faal İstanbul Medreseleri” (*İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1976-1977, sy. 7-8, s. 277-393) ve “Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arifesinde İstanbul Medreseleri” (*İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1978, sy. 1-2, s. 1-212) adlı kitap formatında iki makale çerçevesinde elindeki çok değerli arşiv belgelerini yorumlamıştır. M. Münir Aktepe, “İzmir Şehri Osmanlı Devri Medreseleri Hakkında Ön Bilgi” (*İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1972, sy. 26, s. 97-118) ve M. Kemal Özergin, “Eski Bir Ruznameye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri” (*Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1974, sy. 4-5, s. 263-290) adlı çalışmasıyla Kütükoğlu tarzında bir değerlendirme yapmışlardır.

Hacettepe Üniversitesi tarihçilerinden Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi* (Ankara: TTK Yay., 1993) adlı doktora tezi ile eğitim tarihi çalışmalarına başladı ve ulema üzerine özgün çalışmalar yaptı. Çalışmalarından bazıları: “Bir Alimin Hayat Hikayesi ve Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi Üzerine”, *OTAM*, 1997, sy. 8, s. 365-391; 1999, s. 380-383; “Official Ottoman İdeology and its Science Institutions in the XV and XVIth Centuries Fatih Medreses”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1996, sy. 28, s. 207-215; “Osmanlı İlmiye Tarikinde "Paye"li Tayinler yahut Devletle Kazanç Kapısı”, *Bulleten* 1998, sy. 233, s. 41-64; “Osmanlı Medreselerinde İlmî Verimi ve İlim Anlayışını Etkileyen Amiller”, *Türkiye Günlüğü*, 1999, sy. 58, s. 95-105; “Osmanlı Medreselerinin İlmi Performansı Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türkiye Günlüğü*, 1994, sy. 30, s. 49-57.

Atilla Çetin, 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okullar üzerine çalışmaları ile dikkati çekmektedir: “II. Abdülhamit'e Sunulmuş Beyrut Vilayetindeki Yabancı Okullara Dair Rapor”, *Türk Kültürü Dergisi*, 1984, sy. 252, s. 316-324; 1984, sy. 253, s. 44-52; “Maarif Nazırı Ahmet Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1983, sy. 10-11, s. 189-219.

¹¹*Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Ankara: TTK Yay., 1999; “Atatürk ve Türkiye'deki Misyoner Okulları”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002; “Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okulların Durumuna Genel Bir Bakış”, *H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 1987, sy. 1, s. 51-64; “Eğitim Alanındaki Gelişmeler”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayını, 1999, s. 241-257, 270-274; “Lozan Sonrasında Türkiye'deki Alman Okulları”, *Türk Yurdu*, 1998, sy. 134, s. 175-177; “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi* (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700.Yılı Özel Sayısı), Ekim 1999, s. 169-184.

Mustafa Bilge'nin *İlk Osmanlı Medreseleri* (İstanbul, 1984) ve Ahmet Ocak'ın *Nizamiye Medreseleri* adlı doktora tezlerini de bu alanda mutlaka zikretmelidir. Mustafa Albayrak ise *Millet Mektepleri 1928-1935* üzerinde çalışmıştır.¹²

B. Sanat Tarihçileri

Sanat tarihçileri medrese binaları üzerinde araştırma ve inceleme yaparken onun eğitim görevi, kurucuları ve orada ders verenler hakkında da bilgi vermektedirler. Bu alanda kitap çıkartan iki değerli araştırmacı Abdullah Kuran (*Anadolu Medreseleri I*, Ankara, 1969) ve Metin Sözen'dir (*Anadolu Medreseleri: Selçuklular ve Beylikler Devri*, İstanbul, 1968, 1972). Yekta Demiralp'in *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1999) adlı çalışması, Zerrin Köşklü'nün iki ciltlik "17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi" adlı doktora tezi (1999), A. Zeynep Nayır'ın "İstanbul Medreseleri: Koruma ve Çağdaş Kullanım Açısından Bir Değerlendirme" adlı doçentlik tezi de değerli çalışmalar arasındadır. Medreselerin mimari açıdan incelenmesi üzerine yüzlerce çalışmadan şu örnekler verilebilir: Mehmet Sağlam, "Medrese Education and Architecture in the Political Context of the 11th-16th Centuries Anatolia" (Yüksek Lisans tezi, 2000); Safiyullah Kocabıyık, "Sivas'ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler" (Yüksek Lisans tezi, 2002); Şükriye Karadaş, *Sivas'daki Selçuklu Medreselerinin Taş Bezeme Düzenleri* (Yüksek Lisans tezi, 2003); Füsün Karadağ, "Davud Paşa Medresesi Örneğinde 15. yüzyıl İstanbul Medreseleri Koruma Sorunları ve Önerileri" (Yüksek Lisans tezi, 2003); Esra Yıldız, "Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi" (Yüksek Lisans tezi 2003); Ahmet Öklü, "İstanbul'da 16. yüzyıl Osmanlı Külliye Bütünlüğünde Medrese Mimarisi" (Yüksek Lisans tezi, 2005); Deniz Ildız, "Gökdere Medresesi Örneğinde Osmanlı Klasik Dönemi Öncesi Bursa Medreseleri" (Yüksek Lisans tezi, 2006); vs.

Ayrıca bazı yerleşim yerlerinin tarihleri üzerine yapılan bölge tarihleri içinde de Anadolu medreselerinin birçokları hakkında değerli bilgiler vardır.¹³ Bu alanda çalışan ve makale ve

¹² Albayrak, Mustafa, "Millet Mektepleri'nin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1994, sy. 29, s. 471-483.

¹³ Örnek olarak İ. Hakkı Konyalı'nın *Abideleri ve Kitabeleriyle* diye başlayan Üsküdar Tarihi, Beyşehir Tarihi, Konya Tarihi, Karaman Tarihi, Erzurum Tarihi vs; Şevket Beysanoğlu'nun *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* vs. verilebilir. Bu arada E. Hakkı Ayverdi'nin başlangıç dönemi Osmanlı mimarisi üzerine çıkardığı eserlerde de medreselerle ilgili çok önemli bilgiler bulunmaktadır.

kitap bölümü tarzında eserler veren birçok araştırmacı vardır.¹⁴ Osmanlı sıbyan mektepleri üzerine böyle bir çalışmaya Özgönül Aksoy'un *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: İTÜ Yay., 1968) ve Nuray Kılıç'ın *18. yüzyılda Osmanlılarda Eğitim ve Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme (Ana metin ve Ekler)* (Yüksek Lisans tezi, 2002) adlı eserleri örnek olabilir.

C. Bilim Tarihçileri

Bu çalışma gurubunun başında muhakkak ki Aydın Sayılı'yı saymak gerekir. Sayılı'nın "Higher Education in Medieval Islam: The Madrasa" (*Ankara Üniversitesi Yıllığı*, 1947-1948, sy. 2, s. 30-69) adlı derli toplu çalışmasının yanı sıra tıp, astronomi ve matematik eğitimi alanında değerli makaleleri ve "Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri" (*Erdem*, 1985, sy. 1, s. 169-186) gibi değerlendirmeleri vardır.

Bu çalışma grubu içinde özellikle İstanbul Üniversitesi elemanları daha etkin olarak çalışmaktadır. Bunların başında da Ekmeleddin İhsanoğlu gelmektedir. *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvvab* (İstanbul: IRCICA Yay., 1993), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I* (İstanbul: IRCICA Yay., 1994), *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri* (İstanbul: İÜEF Yay., 1987) ve *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar, Yeni görüşler* (İstanbul: İÜEF Yay., 1992) gibi değerli çalışmaların editörlüğünü yapan İhsanoğlu'nun önemli çalışmalarından bazıları da şunlardır:

"19. yüzyıl Başında Kültür Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi", *Belleten*, 1987, sy. 200, s. 801-828; *Başhoca İshak Efendi: Türkiye'de Modern Bilimin Öncüsü*, Ankara: Kültür Bak. Yay., 1989; "Darülfünun Tarihçesine Giriş I (ilk iki teşebbüs)", *Belleten*, 1990, sy. 210, s. 699-738; "Darülfünun Tarihçesine Giriş II (üçüncü teşebbüs: Darülfünun-u Sultani)", *Belleten*, 1993, sy. 218, s. 201-239; "Darülfünun: Mefhum ve Müessese Olarak Sultan II. Abdülhamit Dönemine Kadar Gelişmesi", *Sultan II. Abdülhamit ve Devri Semineri*, 27-29 Mayıs 1992, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yay., 1994, s. 173-190; "Mühendishane-i Berrî-i Hümayun Başhocası İshak Efendi: Hayatı ve Çalışmaları Hakkında Arşiv Belgelerine Dayalı Bir Değerlendirme", *Belleten*, 1989, sy. 207-208, s. 735-765; "Osmanlı Medrese Geleneğinin Doğuşu", *Belleten*, 2002, sy. 247, s. 849-904; "Osmanlı İmparatorluğunda Bilim, Teknoloji ve Sanayide Modernleşme Gayretleri", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II.*, İstanbul: İ.Ü.E.F.

¹⁴ Bu konuda eserlerin topluca yer aldığı mükemmel bir çalışma olarak bkz. Hızlı, Mefail, "Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2004, sy. 4, s. 371-409.

Yay., 1998, s. 1-22; “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992; “Türkiye’de Kimya Eğitiminin İlk Yüzyılı: Mühendishane-i Berri-i Hümayunun Rolü, Modern Bilimden Osmanlı Devleti Ne Bekledi?”, *Teknik Eğitim: Dünü, Bugünü ve Geleceği, Teknik Eğitim Ulusal Kongresi*, İstanbul: İTÜ Yay., 1983, s. 225-235; “Türkiye’de Organik Kimya Eğitiminde İlk Dönem (1834-1900)”, *Üniversitelerimizde Organik Kimya Eğitimi Toplantısı Tebliğleri*, Ankara, 1990, s. 65-71.

Osmanlı İmparatorluğu’nun askerî sahadaki modernleşmesi üzerinde çalışan Mustafa Kaçar’ın eğitim tarihi ile ilgili değerli çalışmaları arasında şunlar sayılabilir: “Humbaracı Ocağı’nın Kuruluşu ve Askerî Eğitim”, *Yeni Türkiye* (Osmanlı Özel Sayısı), 2000, sy. 31, s. 652-658; “Osmanlı Devleti’nde Bilim ve Eğitim Anlayışında Değişmeler ve Mühendishanelerin Kuruluşu”, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1996; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları I*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay., 1995, s. 209-225; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808’e Kadar)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay., 1998, s. 69-137; “Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Mühendishânenin Kuruluşu”, *Toplumsal Tarih*, 1998, sy. 54, s. 4-11; “Osmanlı İmparatorluğunda Mühendishanelerin Kuruluşu”, *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c. VIII, s. 680-697.

Osmanlı medreselerinde okutulan ders kitaplarını çok titiz bir incelemeden geçiren Cevat İzgi’nin *Osmanlı Medreselerinde İlim* (II c., İstanbul, 1997) adlı eseri bu alandaki büyük bir boşluğu doldurmuştur.¹⁵ *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi (fen bilimleri dalları) Tarihi* alanında tez yapan Sevtap İshakoğlu (Kadioğlu)’nun matematik ve fen bilimleri yanı sıra botanik, zooloji ve jeoloji eğitimi tarihi alanında iyi makaleleri vardır. Onun hazırladığı *İ.Ü. Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946)* (İstanbul: İ.Ü. Yayınları, 1998) güzel bir monografidir.

İlhan Tekeli’nin *Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Tarihi Üzerine Konuşmalar* (Ankara: TMMOB Yay., 1980) adlı esaslı değerlendirmesinin yanı sıra kendisinin Selim İlkin ile birlikte hazırladığı *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu ve Dönüşümü* (Ankara: TTK Yay., 1993) adlı eseri de bilimlerin eğitiminin Osmanlı’daki gelişimi hakkında derinlemesine analizler sunmaktadır.

¹⁵ Merhum İzgi’nin bu eseri kendisinin *Osmanlı Medreselerinde Tabii ve Riyazi İlimlerin Eğitimi* adlı doktora tezine dayanmaktadır.

Gene bu çerçevede Kemal Beydilli'nin *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)* (İstanbul: Eren Yay., 1995) adlı çalışmaları Osmanlı eğitim tarihi için çok değerlidir.

D. Dinî Yaklaşımla Eğitim Tarihi Yapanlar

Bu tür eğitim tarihi çalışması yapanların başında Hüseyin Atay'ı saymak gerekir. Onun *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983) ve *Kur'an'da Bilgi Teorisi* (İstanbul, 1982) adlı kitaplarının yanı sıra “Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler” (*Vakıflar Dergisi* 1981, sy. 13, s. 171-235), “Medreselerin Gerilemesi” (*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, sy. 24, s. 15-56), “Medreselerin Islahatı” (*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 25, s. 1-43) ve “1914'te Medrese Düzeni” (*İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1982, sy. 5, s. 23-54) gibi çok değerli makalelerini burada sayabiliriz.

İstanbul'dan Cahit Baltacı, özellikle *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976) adlı çalışmasıyla bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Genellikle tasavvuf eğitimi alanında çalışan Mustafa Kara bu alanın değişik yönlerini çeşitli yazılarında ele almıştır. M. Şevki Aydın, Kınalı-zâde Ali Efendi'nin eğitim anlayışı ve medreseler üzerine derli toplu çalışmalar yayınlamıştır.

Nesimi Yazıcı medreselerin son dönemleri üzerine bir dizi çalışma yayınlamıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: “Kayseri Medaris-i İlmiye Defteri Üzerine Bazı Düşünceler”, *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu*, Kayseri, 1998, s. 461-470; “Osmanlı Son Dönem Medreselerinde Fen Bilimlerinin Tedrisatı Konusunda Bazı Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sy. 38, s. 109-122; “Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Medrese Programları, İcazetnameler, Islahat Hareketleri”, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, sy. 28, s. 459-462; “Son Dönemde Karahisar-ı Sahip Medreseleri ve Islah-ı Medaris Uygulaması”, *Bellekten*, 1994, sy. 223, s. 635-657.

Gene son dönem Osmanlı medreseleri üzerinde çalışan bir başka araştırmacı Salih Zeki Zengin'dir. *II. Meşrutiyete Medreseler ve Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002) ve *Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)*(İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004) adlı kitapları ile literatüre giren Zengin'in medreseler üzerine de güzel derlemeleri vardır.

Ömer Özyılmaz, “İbrahim Hakkı Erzurumî'nin Tertib-i Ulum İsimli Eserindeki Eğitimle İlgili Görüşleri” adlı yüksek lisans ve “Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya Göre Çocuk Gelişimi ve Eğitimi” adlı doktora tezleriyle ve medreselerin bozulma nedenleri üzerindeki çalışmalarıyla tanınmaktadır.

Bu alanda, akademiden olmamakla beraber, çok değerli çalışmalar ortaya koyan Sadık Albayrak'ı zikretmek gerekir. Onun *Son Devrin İslam Akademisi: Darü'l Hikmeti'l-İslamiye* (İstanbul: Yeni Asya Yay., 1973) ve *Son Devir Osmanlı Uleması I-IV* (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Yay., 1980) adlı çalışmaları İstanbul Müftülüğü arşivine dayalı güzel çalışmalarıdır.

VI- Alanın Ülkemizdeki Gelişme Perspektifleri

Herhangi bir bilimin bilimsel araştırmalarla gelişmesi için ya bir uygulama alanının olması ya da üniversite düzeyinde ders olarak okutulması gerekir. Eğitim tarihi bu bakımdan şanssızdır. Uzun zamandır gerek Öğretmen Okullarında ve Eğitim Enstitülerinde gerekse Eğitim Fakültelerinde zorunlu bir ders olarak okutulan eğitim tarihi YÖK'ün Eğitim Fakülteleri reformundan sonra, programlarda zorunlu bir ders olmaktan çıkartılmıştır. Seçmeli ders olarak açılması da çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, eğitim tarihi alanında yeni öğretim elemanı (araştırmacı) yetiştirme çalışmalarında motivasyon alabildiğine düşmüştür. Artık öğretim elemanı ve araştırmacı yetiştirme işi, Eğitim Fakültelerinin yeni programlarındaki derslerin alanlarına yönelmiştir. Benzer durum, eğitim tarihini destekleyici dallar olan Eğitim Sosyolojisi ve Eğitim Felsefesi için de geçerlidir. Fakat yine de sayı itibarıyla şu anda Türk eğitim tarihi alanında çalışmalar yapacak yeterli bir kadro vardır. Bu kadronun bilimsel açıdan bazı yetersizlikleri söz konusudur. Örneğin, bu alanda orijinal çalışmalar yapmak için iyi bir Arapça-Farsça ve Osmanlıca bilgisine, değişik dönem arşiv belgelerini okuyup değerlendirebilecek elemanlara ihtiyaç vardır. Oysa genç araştırmacıların büyük bir çoğunluğunda bu bilgi ve beceriler yoktur. Bazan çok sığ bir Osmanlıca ile, hatta bazan bu temel bilgi bile olmaksızın yapılan araştırmalar, yeni bilgi ve yorumlar ortaya koymaktan ziyade, zaten ortada olan bilgileri tekrardan öteye geçememektedirler.

Aynı bilgi ve beceri eksikliği, Avrupa ve Amerika eğitim tarihi, çağdaş eğitim akımları, eğitim felsefesi ve eğitim sosyolojisi alanında da görülmektedir. Dünyanın diğer yerlerindeki eğitim fikir ve uygulamalarının tarihî gelişimini bilmeden Türkiye'dekileri değerlendirmek ve buradan günümüz ve geleceğimiz için bilimsel sonuçlar çıkarmak mümkün olmamaktadır.

Eğitim tarihi alanında araştırma yapacak kişilerin önce genel tarih, daha sonra da sosyal ve ekonomik tarih alanında da yanlışsız ve eksiksiz bir bilgiye sahip olmaları gerekir. Yoksa yapılan yorumlar yanlış ve eksik olur. Eğitim tarihçilerinin aynı zamanda bilim tarihi alanında da da sağlam bir bilgileri olmalıdır. Çünkü eğitim kurumlarının ana görevlerinden biri, o devirde ve o toplumda var olan bilimsel bilginin ge kuşaklara doğru olarak aktarılmasıdır. Bilim alanlarındaki gelişmeleri tarihsel olarak bilmeden, eğitim kurumlarının fonksiyonlarını doğru değerlendirmek de mümkün olmamaktadır.

Bu alanda önümüzdeki dönemde olayları genel, kültürel, sosyal ve ekonomik tarihî gelişim içinde daha doğru ele alıp değerlendirecek, ülkemizdeki eğitim kurumlarının tarihî gelişimini diğer ülkelerle daha iyi mukayese edip felsefi ve sosyal fikirler örgüsü içinde işleyecek araştırmalara ihtiyaç vardır. Medreseler, yabancı ve azınlık okulları gibi konularda bilimsel tarafsızlık kesinlikle korunmalıdır. Azınlık okulları üzerinde araştırma yapacakların, o azınlık dilini bilmeden ve belgelerine ulaşmadan bazı yargılara ulaşmamaları gerekir.

Eğitim tarihi alanında özel sempozyum ve kongreler toplanarak veya bu alanda hakemli bir dergi çıkartılarak, bilimin kendi iç eleştirileri ve yeni yönlendirmeleri daha sağlıklı bir hale getirilmiş olacaktır.

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM TARİHİ

Özet

Türk eğitim tarihi, çok zengin araştırma alanlarına sahiptir. Tarihte eğitim birçok faaliyet içine yayıldığı için “eğitim tarihi”nin sınırlarını çizmek her zaman tartışmalıdır. Dolayısıyla eğitimbilimciler, tarihçiler, iktisatçılar, ilahiyatçılar, edebiyatçılar vs. konuyu değişik açılardan ele alarak incelemektedirler. Bu da eğitim tarihi alanındaki çalışmaların kapsamını biraz daha genişletmektedir. Bu çerçevede, söz konusu genişliğin boyutlarını ortaya koymayı amaç edinen bu makalede, eğitim tarihi literatürünün belirli bir yoğunluğa ulaşmış olan çalışma alanları ve yine aynı şekilde farklı disiplinlere mensup araştırmacılar tarafından oluşturulan eğitim tarihi literatürünün mahiyeti ve muhtevası hakkında bilgi verilmekte ve nihayetinde eğitim tarihi çalışmalarının istikameti hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Eğitim Tarihi, Medrese, Mektep, Darülfünun, Darülmüallimin, Köy Enstitüsü